

Спеціалізованій вченій раді Д 26.007.04
Національної академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Марчука Миколи Івановича
«Державний лад Республіки Польща»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

На підставі ознайомлення із рукописом дисертації, авторефератом та оприлюдненими науковими роботами можна зробити наступний висновок.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється потребою постійного підтримання відповідності інституційного та функціонального розвитку Української держави динаміці сучасних світових процесів, а це, у свою чергу, обґрунтовує потребу оптимізації наявної моделі її державного ладу.

Водночас в основу таких державницьких трансформацій повинні покладатися не амбіційні проекти популістського характеру, а вивірені національною та зарубіжною практикою системні рішення. І саме передовий європейський досвід організації та здійснення владної діяльності, відображений у законодавстві та юридичній літературі (зокрема у порівняльних дослідженнях), постає для вітчизняного законодавця клондайком цінних ідей та діяльнісних алгоритмів.

Ми підтримуємо позицію автора щодо пріоритетності для українського законодавця врахування саме польського досвіду організації державного ладу з огляду на його результативність в умовах глибокої європейської інтеграції як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні. Цікавим та цінним даний досвід видається і з позицій дослідження можливостей поєднання в одній національній моделі державного ладу інституційних та суто правничих підходів, характерних для декількох конституційно-правових

ВДС НАВС
Вх. № 4339
10 20 20 р.
кількість аркушів: 10
сум. варт. 10

доктрин (на прикладі рецепції польською наукою конституційного права рішень, характерних для німецької та французької моделей державного ладу). Означені фактори зумовлюють актуальність дисертаційного дослідження М.І. Марчука, її теоретичну і практичну значущість.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Аналіз наукового дослідження дозволяє дійти висновку, що дисертанту вдалося досягнути поставленої мети, яка полягає у тому, щоб на основі аналізу наявних наукових підходів, чинного законодавства Республіки Польща та практики їх реалізації визначити сутність і особливості організації державного ладу Республіки Польща, шляхи його вдосконалення та можливості використання в Україні польського досвіду конституційного моделювання державного ладу.

Структура дисертаційної роботи характеризується логічною послідовністю, що дозволило автору повною мірою виконати поставлені в роботі завдання.

Зокрема, комплексно представлено стан польської конституційно-правової доктрини з проблем державного ладу Республіки Польща; систематизовано й всебічно охарактеризовано засади державного ладу Республіки Польща; розкрито особливості Республіки Польща як демократичної, правової, соціальної держави; визначено специфіку форми Польської держави за чинною Конституцією 1997 року; виявлено особливості реалізації конституційного принципу поділу влади в Республіці Польща; з'ясовано особливості конституційно-правового статусу вищих органів державної влади Республіки Польща та визначено природу системно-структурних зв'язків між ними; окреслено характерні риси територіальної організації влади в Республіці Польща за підсумками реформи 1997 року; визначено конституційно-правовий статус центральних і місцевих органів виконавчої влади Республіки Польща; виявлено специфіку територіальної організації судових і правоохоронних органів Республіки Польща; висвітлено

місце та роль територіального самоврядування в системі публічної влади в Республіці Польща.

Відповідно до мети дисертації вдало підібрана й солідна методологічна основа роботи. Так автором досить уміло поєднано низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, у т.ч. історико-правовий (розділи 1–3), формально-логічний (підрозділи 1.1, 3.2) та формально-юридичний (підрозділ 1.1), системно-структурний та структурно-функціональний (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3 та 2.4), статистичний (підрозділ 1.2) тощо. У роботі над усіма структурними підрозділами дисертації достатньо широко використовувалися такі логічні прийоми, як аналіз і синтез (підрозділи 2.1, 3.1, 3.3, 3.4), визначення і класифікація (підрозділи 1.1, 3.2, 3.4), хоча сам автор далеко не всі із них виділяє у якості основних методів дослідження.

В основу ж методології дослідження покладено філософський діалектичний підхід, застосування якого дозволило автору всебічно осмислити польський конституційно-правовий досвід у досліджуваній сфері, з'ясувати сутнісні характеристики інституту державного ладу в Республіці Польща та окреслити напрямки його подальшої модернізації. Водночас вбачаємо позитивним використання системного підходу для аналізу державного ладу Республіки Польща, оскільки саме він дозволив структурувати розрізнені політичні явища і процеси у певну цілісну сукупність – устрій, що функціонує на основі передбачуваних алгоритмів та закономірностей, що у свою чергу, забезпечило об'єктивний та цілісний аналіз предмету дослідження. Загалом, методи дослідження є цілком сучасними й обґрунтованими, що стало запорукою успішного вирішення поставлених дисертантом завдань.

Звертає на себе увагу і наукова новизна результатів, одержаних у процесі роботи над дисертацією. Особливої уваги заслуговують наступні результати дослідження: визначено специфіку форми Польської держави за чинною Конституцією 1997 року; з'ясовано особливості конституційно-правового статусу вищих органів державної влади Республіки Польща та

визначено природу системно-структурних зв'язків між ними; окреслено характерні риси територіальної організації влади в Республіці Польща за підсумками реформи 1997 року.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в роботі положення, висновки і пропозиції можуть бути покладені в основу новелізації конституційного законодавства, зокрема при опрацюванні змін до Конституції України та законів (що підтверджується пунктом 16 загальних висновків до дисертації); у правозастосовній діяльності – для оптимізації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування; у науково-дослідницькій роботі, як основа для більш глибоких і конкретних розробок у даній сфері; а також у навчальному процесі – при написанні підручників і навчальних посібників, при проведенні лекційних і семінарських занять з дисциплін «Конституційне право», «Муніципальне право», «Державне право зарубіжних країн», «Напрямки розвитку науки конституційного права», «Юридична компаративістика» тощо.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура дисертаційного дослідження обумовлена заявленою метою та завданнями, об'єктом та предметом дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що поділяються на підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Джерельна база дослідження є достатньо широкою, повною та всебічною, що забезпечує обґрунтованість наукових положень дисертації.

Вступ дисертації містить усі необхідні складові: обґрунтування актуальності теми дисертації та розкриття зв'язку роботи з науковими програмами та планами; мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; характеристику наукової новизни та практичного значення одержаних результатів, відомості, щодо їх впровадження та апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційної роботи.

У першому розділі «Засади державного ладу Республіки Польща»

розглянуто: загальну систему засад державного ладу Республіки Польща; Республіку Польща як демократичну, правову, соціальну державу; форму Польської держави за чинною Конституцією 1997 року; конституційний принцип поділу влади в Республіці Польща.

Серед висновків першого розділу варто звернути особливу увагу на авторське визначення державного ладу як нормативно врегульованої та гарантованої системи суспільних (суспільно-політичних) відносин з організації та владної діяльності держави, яка опосередковується через функціонування державних і самоврядних інституцій (органів) та обумовлюється конкретно-історичним рівнем розвитку відповідного державно-організованого суспільства; здійснену класифікацію спеціальних засад організації та здійснення влади в Республіці Польща, в результаті чого їх розподілено на три групи: 1) основоположні принципи побудови апарату публічної влади (поділ влади, доповнений системою стримувань і противаг; структурний дуалізм публічної влади (державна влада і територіальне самоврядування); ієрархічність органів державної влади); 2) основоположні принципи функціонування апарату публічної влади (поєднання представницьких і безпосередніх форм здійснення влади народом, законності, дотримання норм міжнародного права, самоврядність, муніципальний дуалізм, субсидіарність); 3) основоположні принципи взаємодії органів державної влади з іншими суб'єктами конституційно-правових відносин (співпраця гілок влади, їх органів та органів самоврядування; децентралізація влади; часткове роздержавлення владних функцій); з'ясування специфіки польської моделі напівпрезидентської форми правління, яка виявляється в таких напрямках: а) відносини в межах законодавчої влади, між Сеймом і Сенатом; б) відносини між Парламентом, його палатами та Президентом; в) відносини між Президентом, Парламентом та Радою Міністрів; г) відносини між Парламентом і Радою Міністрів; г) відносини між Президентом і Радою Міністрів та її членами.

..... Другий розділ «Конституційно-правовий статус вищих органів

державної влади Республіки Польща» присвячено особливостям конституційно-правового статусу парламенту Республіки Польща; конституційно-правовому статусові глави держави в Республіці Польща; конституційно-правовому статусові уряду Республіки Польща а також конституційно-правовому статусові вищих органів судової влади Республіки Польща.

Досить обґрунтованим є висновки автора про те, що: в реаліях парламентсько-президентської форми правління Республіки Польща Президент, швидше, виступає арбітром, який стабілізує політичну систему, а також постає органом так званої «нейтральної» влади і, як правило, не бере постійну участь у здійсненні державної політики, віднесеної до сфери діяльності уряду. Особливістю правового статусу Президента Польщі можна вважати його сприйняття не лише як глави держави, але й представника усього польського народу; Конституція Республіки Польща 1997 р. передбачає асиметричну двопалатну модель польського парламенту. Палати польського парламенту (Сейм і Сенат) мають статус найвищих державних органів – палат політичного представництва суверенної польської нації; у межах дуалістичного функціонування виконавчої влади у Польщі головну роль відіграє саме Рада Міністрів. Вона існує поряд із Президентом як рівноцінний конституційний орган і не підпорядковується йому. Рада Міністрів є колегіальним органом, при цьому більшість її членів також є окремими, одноосібними конституційними органами, наділеними власними повноваженнями. Це дозволяє Раді Міністрів відігравати змішану роль у державному механізмі і подекуди вказує на наявність конкуренції повноважень між урядом та Прем'єр-міністром як його головою.

Третій розділ «Конституційні засади територіальної організації державної влади в Республіці Польща» розкриває: територіальну організацію влади в Республіці Польща за підсумками реформи 1997 року; конституційно-правовий статус центральних та місцевих органів виконавчої влади Республіки Польща; територіальну організацію судових та

правоохоронних органів Республіки Польща; територіальне самоврядування в системі публічної влади в Республіці Польща.

Доречними є висновки автора про те, що територіальна організація публічної влади в Польщі побудована з урахуванням як вертикального, так і горизонтального поділу владних функцій. При цьому перший є більш характерним для органів урядової адміністрації, а другий – для органів місцевого (територіального) самоврядування. Водночас, дисертант акцентує на поширенні практики модернізації муніципального дуалізму, яка дає змогу провести раціоналізацію взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням, зберігаючи при цьому їх особливу правову природу (самостійність) і невід’ємні права з одночасною децентралізацією частини функцій виконавчої влади. На думку автора певним механізмом такої модернізації виступають допоміжний та спеціальний поділи, в основі яких лежить не стільки територіальний, скільки функціональний критерій, безпосередньо пов’язаний із виконанням завдань місцевим (територіальним) самоврядуванням і так званою «приєднаною адміністрацією».

Повнота викладу основних наукових результатів дослідження в опублікованих працях. Достовірність основних наукових положень дисертаційної роботи підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях і публікаціями в наукових фахових виданнях. Основні результати дисертації відображено більш як тридцять наукових працях, серед яких монографія, 22 наукові статті (15 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, 7 – у наукових виданнях іноземних держав) та 14 тезах наукових доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах.

Крім цього автор приймав участь у підготовці посібників, навчальних підручників, які безпосередньо чи побічно стосуються проблематики заявленої теми дисертаційного дослідження.

Також звертають на себе увагу не лише кількісні та якісні показники результатів розкриття змісту дисертації, але й той факт, що вказані праці

публікувалися впродовж більш як десять років, що свідчить про тривалу в часі, наполегливу та системну роботу з підготовки наукового дослідження.

Оцінка відповідності змісту автореферату і основних положень дисертації. Зміст автореферату відображає основні положення, результати і висновки дисертаційної роботи М.І. Марчука «Державний лад Республіки Польща» та відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Положення опрацьовані в кандидатській дисертації здобувача на захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук не виносяться.

Дискусійні положення та зауваження. Поруч із загальною безсумнівно позитивною оцінкою роботи, в дисертації наявні дискусійні моменти, які потребують уточнення в процесі захисту та слугуватимуть більш об'єктивній оцінці дисертаційної роботи.

1. Не до кінця зрозумілою постає дослідницька задача щодо комплексного представлення стану польської конституційно-правової доктрини з проблем державного ладу Республіки Польща (стор. 20 дисертації), тим більше що означене питання не передбачене відповідним пунктом плану дисертації.

2. Звертає на себе увагу не стільки проблемний, скільки подекуди описовий характер фрагменту, присвяченого Верховному Суду Республіки Польща у підрозділі 2.4 дисертації. Авторська позиція з означеного питання в основному зосереджується на констатації того факту, що даний орган є по суті «судом права», а не «судом факту», а тому в його практиці переважають рішення, що стосуються тлумачення закону та уніфікації його положень (стор. 281 дисертації).

3. Поза рамками дослідження залишилося питання щодо гарантій діяльності суддів Верховного Суду та Конституційного Трибуналу (підрозділ 2.4 дисертації).

4. Дискусійною вбачаємо пропозицію автора щодо потреби закріпити в Конституції України асиметричну двопалатну модель українського

парламенту за якої верхня палата має стати органом регіонального представництва, а нижня – виразником загальної волі Українського народу (стор. 422 дисертації), оскільки двопалатний парламент існує здебільшого в двох випадках: коли країна є федерацією і верхня палата представляє регіони. Другий випадок має місце як, наприклад, у Британії, де верхня палата склалась історично і представляє певну соціальну еліту – лордів, аристократів. В Україні немає ані федерації ані аристократії, тому, на нашу думку, не доцільно говорити й про двопалатний парламент. В нашому випадку верхня палата реально представлятиме багатих мажоритарників, які «скуповують» округи і таким чином монополізують вплив на рішення, тим паче, що нижня палата розглядає закони, може вносити правки, а верхня палата по суті дає добро приймати закон чи ні.

5. Потребує додаткового обґрунтування розкриття автором в межах проблематики державного ладу Республіки Польща правового статусу органів місцевого самоврядування (підрозділ 3.4 дисертації) зокрема з огляду на домінуючу у вітчизняній конституційно-правовій доктрині позицію щодо розмежування двох владних підсистем: державно-управлінської та самоврядної, тим більше, що навіть у Конституції основи державного ладу України окреслено в розділі I «Загальні засади», а основи місцевого територіального самоврядування – у розділі XI «Місцеве самоврядування».

6. Вважаємо, що значною мірою правову аргументацію пропозицій змін до чинного українського законодавства посилило б надання автором конкретних нормотворчих змін, апробованих на рівні комітетів Верховної Ради України.

Водночас зазначені вище зауваження та побажання носять переважно рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. Дисертація «Державний лад Республіки Польща» успішно розв'язує важливу для науки конституційного і

муніципального права проблему комплексної характеристики державного ладу Республіки Польща.

Дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами, а її автор – Марчук Микола Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
доктор юридичних наук, професор

Ю. М. Бисага

